

Боняк В.О.,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПОГЛЯД НА ЗМІСТ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

При підготовці тез доповіді поставлено за мету з'ясувати зміст принципу верховенства права крізь призму діяльності Європейського суду з прав людини (далі - Суд).

Принцип верховенства права сьогодні успішно реалізується у переважній більшості держав світу. Він є засобом для досягнення внутрішньої мети права і правової системи загалом – забезпечення пріоритету природних прав людини [1, с. 18].

У звіті Венеціанської комісії 2011 року на підставі аналізу правових систем європейських держав у пошуках спільних елементів, характерних як для «верховенства права», так і «правової держави», було запропоновано щонайменше шість необхідних їх складових, до яких віднесено: 1) законність, включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом прийняття законів; 2) правова визначеність; 3) заборона довільності у прийнятті рішень; 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти; 5) повага до прав людини; 6) недискримінація і рівність перед законом [2].

На сьогодні зміст вищезазначених складових досліджуваного принципу досить детально розкрито Європейським Судом з прав людини, підтвердженням чому є низка його рішень.

Першою складовою поняття «принцип верховенства права» є «якість» законодавства, яку П.М. Рабінович характеризує як змістовну відповідність правам людини – бодай у тій їх номенклатурі, що зафіксована у відповідних міжнародних конвенційних актах (як «всесвітніх», так і європейських); фактичну доступність закону людині, можливість ознайомитись із його текстом; достатню ясність, мовну зрозумілість закону, яка б дозволяла нехай навіть за допомогою фахівця-юриста – передбачити, з розумною для даних обставин мірою визначеності, наслідки поведінки, що ним регулюється) [3, 10].

Цей елемент досліджуваного поняття розкрито у рішеннях Євросуду «Полторацький проти України», «Михайлюк та Петров проти України» У них Суд наголошує, що вираз «згідно із законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права [4].

Другим елементом принципу верховенства права є правова (юридична) визначеність. Ця вимога розкрита у рішеннях по справах «Брумареску проти Румунії», «Христов проти України», «Рябих проти Росії». Зокрема, у рішенні по справі «Христов проти України» суд зазначає, що принцип юридичної визначеності є одним з основоположних аспектів верховенства права, згідно з яким у разі остаточного вирішення спору судами їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитися під сумнів. Також, наголошується в рішенні, принцип юридичної визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду [5].

Щодо третього елементу – заборони довільності у прийнятті рішень, то про цей складовий елемент принципу верховенства права йдеться у рішеннях "Асанідзе проти Грузії", "Алексанян проти Росії" та ін.. Зокрема, у рішенні по справі «Волков проти України» Суд наголошує на необхідності

поновити позивача на посаді, а також вказує на необхідність достатнього відділення судової гілки влади від інших гілок державної влади, так як така незалежність судової гілки влади є однією з найважливіших цінностей, які підтримують ефективність демократій [6].

Наступний елемент принципу верховенства права, що знайшов своє відображення у рішеннях Євросуду – доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти. Так, у справі «Нікула проти Фінляндії» Суд дійшов однозначного висновку про обов'язок національних судів взагалі, та головуючих у судових засіданнях зокрема, керувати процесом у такий спосіб, який би забезпечував належну поведінку сторін та, що найголовніше, справедливості процесу, а не залишав вирішення питання про правомірність тверджень учасників судового розгляду іншим судовим органам [7].

Повага до прав людини – цей складовий елемент принципу верховенства права, як зазначає сам Суд, втілено практично в усіх статтях Конвенції, якої зобов'язались дотримуватись держави-члени Ради Єв-

ропи [3, с.9], а також у рішеннях по справах «Хасан Ільхан проти Туреччини», «Хант проти України» та ін. Так, у своїй правовій позиції у справі по «Хант проти України» Європейський Суд дійшов висновку, що заявник не був залучений у провадження, внаслідок яких приймалися рішення, тією мірою, яка є достатньою для забезпечення захисту його інтересів, а державні органи вийшли за межі своєї дискреції і не забезпечили рівновагу між інтересами заявника та інших осіб [8].

Щодо недискримінації і рівності перед законом як складової принципу верховенства права, то практикою Суду встановлено, що дискримінація означає поводження з особами у різний спосіб, без об'єктивного та розумного обґрунтування, у відносно схожих ситуаціях. Відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного та розумного обґрунтування, іншими словами, якщо вона не переслідує легітимну ціль або якщо немає розумного співвідношення між застосованими засобами та переслідуваною ціллю [9].

Безумовно, ці приклади не дають вичерпної характеристики змісту принципу верховенства права. Однак, висловлюємо сподівання, що вони у зрозумілій формі розкривають не тільки підходи Європейського суду з прав людини до розуміння державами-членами Конвенції принципу верховенства права, але й сприятимуть його утвердженню в Українській державі.

Бібліографічні посилання:

1. Малишев Б.В. Принцип верховенства права (теоретико-правовий аспект) / Б. В. Малишев // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2012. - № 8. - С. 14-20.
2. CDL-AD(2011)003rev. Report on the Rule of Law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011) on the basis of comments by Mr Pieter van Dijk, Ms Gret Haller, Mr Jeffrey Jowell, Mr Kaarlo Tuori. – 16 с.
3. Рабінович П. М. Верховенство права (за матеріалами практики Страсбурзького суду та Конституційного Суду України)/ П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 2 (45). – С. 3-16.
4. Рішення у справі «Кудла проти Польщі» Михайлюк та Петров проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_500.
5. Рішення у справі "Христов проти України" Заява № 24465/04) Страсбург, 19 лютого 2009 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_443.
6. Рішення у справі «Олександр Волков проти України» Заява № 21722/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_947/print.
7. Рішення у справі «Нікула проти Фінляндії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_042.
8. Рішення у справі "Хант проти України" (Заява № 31111/04) Страсбург, 7 грудня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_126.
9. Справа «Пічкур проти України» (Заява № 10441/06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_984.